

הכבשה השחורה של ההשכלה הגבוהה

המאבק שמתכנן ציבור הסטודנטים בארץ נגד שכר הלימוד הגבוה הוא מאבק צודק, שהתאחר. תביעותיו אפילו צנועות מדי

מאת זהר שביט

בתורות על התואר של מי שמופלה לרעה ללא הכרל דת, גזע ומין, הסטודנט הישראלי מצוי במקום גבוה. ההשכלה הגבוהה נחשבת כאן עדיין למותרות, והלימודים לתואר הראשון הם עול כלכלי מעיק. סטודנט ישראלי זקוק להכנסה פנויה של כאלף הולר לחודש כדי לעמוד בשכר הלימוד הגבוה (שהוא כעשרת אלפים שקלים לשנה) ובהר צאות הנלוות. מי שמשפחתו אינה נמנית עם הע" שירוניס העליונים, מתקשה לעמוד בתשלום הסכום הזה. המאבק שציבור הסטודנטים מתכנן הוא על כן לא רק מאבק צודק, אלא אפילו מאבק שהתאחר, ותביעותיו צנועות מדי.

הגידול במספר הסטודנטים באוניברסיטאות ובמכללות בשנים האחרונות אינו צריך להטעות: מדינת ישראל פיתהה מעין "נומרוס קלאוזוס" כל-כלי, המונע מאורחים רבים לרכוש השכלה גבוהה, אף שהם ראויים וזכאים לכך. שכר הלימוד וההר צאות הכרוכות בלימודים היו למחסום שאין לעובר רו לרבים, בעיקר בני השכבות החזקות פחות. עובדה היא שלאחר מלחמת יום הכיפורים, כאשר איפשרו לכל החיילים שהשתחררו ללמוד שנה אתת חנינם, עלו ממדי הורשמה כמידה ניכרת לעומת שנים קודמות. הצורך בהשכלה גבוהה הוא אוניוור-סלי, כמו שירותי בריאות, חינוך ותשתית אחרים, והבטחתו היא מחובותיה הבסיסיות של המדינה. אך בישראל הוא עדיין כמידה רבה זכות יתר, הנמנעת מרבים.

הטענה כי בעל תואר ראשון עתיד להצטרף לפי-רולטריון האקרמי הגדול נעלמה בחברה המודרנית של סוף המאה ה-20. ולימודים לתואר הראשון נע-

המצב בכל המדינות התעשייתיות המודרניות, וגם במדינות מפותחות פחות, לפעמים אפילו נחש לות - שונה לגמרי. בכולן מכירים בכך שלימודים לקראת התואר הראשון הם לא רק זכות טבעית, אלא גם אחד מנכסיה החשובים ביותר של החברה המודרנית. משום כך, בתקופת הלימודים המדינה נותנת ולא לוקחת. יש ארצות באירופה שהתנאים בהן אופטימליים, באחרות הם נוחים פחות, אבל בכולן ללא יוצאת מן הכלל יוצרת המדינה תנאים מספיקים לאפשר לסטודנט להשיג תואר הראשון.

לא רק שהסטודנט אינו נדרש לשלם שכר לימוד, או שהוא נדרש לתשלום סמלי (אבל בשום מדינה לא יותר מ-30% ממשכורת חודשית ממוצעת), אלא שבחלק ניכר ממדינות המערב הוא זכאי למלגת קיום והאוניברסיטאות מציעות לו תנאים סבירים ללימודים: מעונות במחיר מטובסד, ספריות ברמת שירות גבוהה, חדרי מחשב וכדומה. רק באחרונה החלו בכמה מדינות לקצץ במלגות, כדי לא לאפשר את המשך קיומן של קבוצות "סטודנטים נחזיים", המאריכים בכוונה תחילה את משך הלימודים כדי ליהנות ממלגות הקיום.

ישראל איננה חריג רק לעומת המערב; היא גם המדינה היחידה במזרח התיכון התובעת מאורחה לשלם שכר לימוד גבוה. במדינות ערב הלימודים הגבוהים באוניברסיטות של המדינה הם חנינם אין ספק.

הסטודנט הישראלי הוא אירופא אורח מופלה לרעה. הוא מופלה לרעה בה בעת משני כיוונים: על ידי המדינה ועל ידי המוסדות האקדמיים. המדינה מחייבת אותו לשלם שכר לימוד גבוה יחסית לשכר הממוצע במשק, וגבוה עד סירוף יחסית לשכר סטר-דנט, ואילו האוניברסיטאות אינן נותנות לו תמורה הולמת לשכר הלימוד הגבוה. שעות הלימוד הרבות

יום שישי

9 ספטמבר 1998

"הארץ"

דה של ש"ס הגיעה גם לחינוך הגבוה. או נגלה ש"ס הקימה גם פקולטות להנדסה, לרפואה, למח-שנים וכיוצא באלה. נגלה, כנראה, שכל מה שנלמד בהן כבר "מצוי" במקורותינו העתיקים, אבל אלה יהיו פקולטות מודרניות לכל דבר, מצוידות בכל המכשור הדרוש - והלימוד בהן יהיה חנינם. רק אז, אולי, נתפכה מהתפישה המוטעית, שחינוך גבוה אינו חייב להיות נחלת הכלל, ורק אז יתברר שאפשר גם אפשר להעניק חינוך גבוה על חשבון המדינה - אם כי ברלת האחרות.

אין ספק שזעמו של ציבור הסטודנטים ניוון, וכי צדק רב, מההשוואה בין התמיכה הממשלתית בו לתמיכה בציבור הלומדים בשיבות, שנהפכה בשליל לוסדין אדום. אבל גם אם נניח שתלמידי ישיבות ראויים לתמיכה שהם מקבלים, אין ספק שסטודנט ראוי להרבה יותר, שכן הוא, לפעמים כבר בתקופת לימודיו, חלק מכות העבודה; ולאחר מכן יהיה חלק מן המשק היצרני, שרתעשייה, הביטחון,

שו כרטיס כניסה הכרחי לכל קריירה מקצועית. מדינה שאינה מסוגלת לספק לאזרחיה את הזכות הזאת שוללת מהם למעשה את האפשרות לרכוש כרטיס כניסה לחברה המודרנית. וכך, בניגוד לנומרוס קלוזוס מהסוג הישן, שהכריח את אבותינו לה צטיין בלימודיהם, זה שלנו אינו מודרן להעלאת הרמה האקדמית, אלא הופך את הלימודים הגבוהים לנחלתם של המעמד הבינוני-הגבוה והמעמד הג'בוה. חלק מאלה המצליחים להתקבל למוסד אקדמי ולשלם את שכר הלימוד הגבוה, אך אינם באים ממוסדות עשירות, נאלצים להאריך את תקופת הלימודים, ולעתים תכופות גם מתקשים לעמוד בתביעות, משום שאינם יכולים לפנות את עיקר זמנם למילוי החובות האקדמיות.

מקשות עליו (לפחות 120 שעות שבועיות במשך שנות הלימודים לתואר הראשון), לא תמיד עומרת לרשותו ספרייה ראויה לשמה והדבר מחייב אותו להשקיע ממון רב ברכישת ספרים ובצילום מאמרים, הכיתות צפופות וחורי הכיתות אינם נוחים, שירותי העזר עלובים ולא תמיד אדיבים.

אפילו בארצות הברית, הדוגמה המקובלת לקיר מו של שכר לימוד גבוה, יש אוניברסיטאות רבות של המדינה (State Universities) שנהוג בהן שכר לימוד סמלי. אין אלה בהכרח אוניברסיטאות ברמה נמוכה, אלא בחלק מהמקרים אוניברסיטאות מהשרה הראשונה. ואילו האוניברסיטאות הגובות שכר לימוד גבוה מעניקות בתמורה מערכת שירותים משוכללת וגם מציעות מלגות לסטודנטים מוכשרים חסרי אמצעים.

אחת הדרכים לעקוף את הבעיה היא לטעון נגד הסטודנט הישראלי, שרמתו נמוכה ואין לו מוטור צייה מספקת. אלה טענות שקריות. ברור שיש גם סטודנטים כאלה, אבל חלק גדול מהסטודנטים חרצים, יודעים לעבוד, יצירתיים ומעוניינים להשקיע בלימודים, למרות האילוצים של הגיל, המשפחה, הפרנסה וגם שירות המילואים.

טענה אחרת היא שאין סיבה שהמדינה תממן ליה מודים במקצועות שאין בהם תועלת, או שהם אופנתיים. על כך יש להשיב, כי כל הניסיונות לכוון סטודנטים ללימודים במקצועות שהמדינה מעדיפה לא עלו יפה, והם גם פוגעים בחירות בסיסית. אין השכלה מיותרת. הטוענים כי אין שום סיבה להקל בשכר הלימוד על מי שלומדים מקצועות מיותרים לכאורה במרעי הדת, לא רק שאינם מבינים את ארפיים כלימודי יסוד ההכרחיים ללימודי המשך של כל המקצועות וכפי שמקובל באירופה ובעיקר בצות הברית), אלא מתעלמים מכך שהמדינה גם אינה מסייעת לעשרות האלפים הלומדים מקצועות "שימושיים".

אולי צריך לקוות שיום אחד נתעורר ונמצא שי-

החינוך, הבריאות, המשפט והשירותים אינם יכולים להתקיים בלעדיו.

התביעה לבטל כליל את שכר הלימוד צריכה להיות מופנית אל המדינה, אבל גם לסגל האקדמי יש תפקיד במאבק הזה. הוא ימעל באחד התפקידים החשובים שלו - להכשיר את דור העתיד - אם לא יצטרף למאבקם של הסטודנטים. אסור להשאיר את הסטודנטים לבדם במערכה הזאת, משום שהם יתקשו לעמוד בה. האדישות לכאורה של רבים מהם היא תוצאה של קשיי היום-יום שלהם. אבל הסגל האקדמי, שכבר עבר את המסלול המייגע והקשה זה, חייב עתה להתגייס לעזרתם. ולא רק מטעמים של צדק חברתי, אלא גם מטעמים מקצועיים: לסגל האקדמי יש עניין בכך שלסטודנטים יהיה פנאי ללימוד, שיוכלו להשקיע בלימודים את הזמן הראוי ולקבל מן המוסדות האקדמיים את השירות שהם ראויים לו. אדישותם של חברי הסגל האקדמי למצבו של הסטודנט הישראלי תפגע, בסופו של דבר, לא רק ברמת ההוראה, אלא גם ביכולתם להכשיר את דור ההמשך.

הכותבת היא פרופסור כחירה למחקר בתרבות באוניברסיטת תל אביב